

UN ANY AL SERVEI DE LES BRIGADES INTERNACIONALS (B.I.) COM CAP D'EQUIP QUIRÚRGIC (Història viscuda)

Josep M. MASSONS

Vaig acabar els estudis de Medicina al juny del 1934. Tenia 21 anys i el cap ple d'il·lusions. M'encantava estudiar i havia projectat obrir-me camí en el camp de la cirurgia i en el de la docència.

A aquest efecte vaig decidir no exercir la carrera, aprovar la Llicenciatura i optar al Premi Extraordinari, guanyar les oposicions a metge intern de cirurgia, cursar les assignatures del Doctorat, iniciar la Tesi doctoral i passar almenys dos anys treballant al servei d'urgències i a la Càtedra del Dr. Joaquim Trias i estudiant, el temps que em quedava lliure.

El començament de la guerra civil el 19 de juliol de 1936, em va trobar amb una formació teòrica i pràctica de la cirurgia força notable.

Jo vivia a casa dels meus pares al carrer de Rosselló 155 gairebé cantonada amb Villarroel. Anar al Clínic era per a mi travessar el carrer de Villarroel i obrir amb una clau que jo tenia una reixa que hi havia on ara hi ha la porta d'urgències.

El 19 de juliol em vaig despertar amb el ressò dels combats a la Diagonal, Plaça de Catalunya, etc... Em vaig vestir i em vaig dirigir al servei d'urgències. No vaig sortir de l'hospital fins al cap d'una setmana. Tots els que treballaven al Clínic erem uns devots seguidors de la traumatologia de Böhler. Les ferides s'havien de netejar a base de retirar tots els cossos estranys i tots els teixits mortificats i després suturar la pell i només la pell.

Això que és vàlid en ferides produïdes en la vida civil (accidents de trànsit o de treball) no ho era en ferides profundes i anfractuoses produïdes per projectils o per metralla, perquè difícilment es podia tenir la seguretat d'haver fet una neteja perfecta. Tancar una ferida on hi podien quedar fragments de múscul mortificat o trossos de roba, era exposar-se a l'aparició d'una gangrena gasosa de pronòstic gravíssim.

Això ens ho va fer veure desseguida el Dr. Joaquim Trias (que havia estat metge militar i tenia l'experiència de la guerra del Marroc) i ens va ensenyar que tota ferida important s'havia de desbridar àmpliament i assegurar amb tires de guants quirúrgics un drenatge, deixant la ferida oberta.

La segona meitat de l'any 1935 havia fet la "mili" a la caserna de la plaça de Bonsuccès i en vaig sortir amb la graduació d'alferes de complement. Seria al mes d'agost del 1936 que vaig decidir oferir els meus serveis a l'hospital militar del carrer de Tallers. La meua arribada en aquell vell casalot va ser molt oportuna. A l'hospital hi havia dos serveis de cirurgia. Un dirigit pel tinent coronel Don Luis Aznar i l'altre pel comandant Don Rafael Olivares.

Aznar va ser afusellat pocs dies després de començada la guerra, de manera que tota la feina requèia sobre aquest darrer. Desseguida ell va confiar en mi. Tinc un excel·lent record dels set mesos que vaig treballar sota la direcció del Dr. Olivares. Era un bon cirurgià i tot un cavaller. Fill d'un general, contemplava amb horror tot el que estava succeint.

Em va confiar el tractament dels fracturats i l'atenció de les urgències. La meua labor va ser molt apreciada pels escassos metges militars que no s'havien passat a l'altra banda o no eren a la presó.

A les Brigades internacionals no els faltaven metges pero sí cirurgians qualificats, perquè mentre es relativament fàcil trobar metges joves sense massa experiència, és molt difícil que un cirurgià que ha superat uns quants anys de formació i disposa d'una bona clientela i/o dirigeix un servei públic o docent, vulgui deixar-ho tot per córrer una aventura en un país estrany sense cap compensació econòmica i amb els riscos que comporta una guerra civil.

D'altra banda hem de pensar que si bé un equip quirúrgic cobreix perfectament les necessitats d'una Divisió i àdhuc d'un Cos d'Exèrcit, les B.I. per tractar-se d'una força de xoc, necessitaven comptar cada una amb un equip quirúrgic.

El mes de gener de 1937 el Dr. Oscar Telge va ser nomenat cap dels serveis sanitaris de les B.I. Dos mesos després va contactar a València amb el servei central dels trens-hospitals dirigits pels Drs. Roig i Aiguadé i els va parlar de la necessitat que tenia de disposar de dos equips quirúrgics més.

Roig i Aiguadé van transmetre a Barcelona la petició del Dr. Telge. Dos joves cirurgians van ser nomenats: el Dr. Moisès Broggi que feia un any llarg que havia guanyat una plaça de metge de guàrdia de la Facultat de Medicina i jo. A cada u se'ns va atribuir dos ajudants, un quirúrgic i un metge per a resoldre tots els problemes de Medicina interna que se'ns poguessin presentar.

Vam ser enviats al Quarter general d'Albacete, lloc per on passaven tots els voluntaris abans de ser destinats a una unitat; els reclutes rebien una sumària instrucció militar i a la vegada eren estudiats a fi d'eliminar qualsevol individu sospitós de derrotisme o d'espionatge.

En el cas dels metges, llur sojorn a Albacete era l'indispensable per rebre unes instruccions summament elementals, proveir-los de casc, màscara anti-gas, d'uns uniformes de brega i un uniforme -diriem de gala- confeccionat a mida per un sastre del mateix Albacete. Això em va obrir els ulls i vaig veure com les B.I. eren un exèrcit com cal, ben diferent de les milícies improvisades dels primers mesos de guerra.

Els sis components dels dos equips vam ser molt ben rebuts per part de l'administrador principal de la Base, Gustav Gundelach i pel Dr. Telge amb el que vam tenir dues reunions. Telge era búlgar. El seu nom autèntic era Csvetan Angelov-Kristanov. En aquell moment tenia 38 anys però semblava tenir-ne 45. Robust, de talla mitjana, parlava un alemany molt fluïd i molt correcte. Tenia dos ajudants: l'alemany Rudolf Neumann i el búlgar Jaroslav Franek.

La conversa amb ell -en alemany- va ser traduïda per mi als meus companys. No ens va fer cap recomanació de tipus professional; segurament havia estat informat que tant en Broggi com jo erem professionals en els que es podia confiar. Ell es va limitar a insistir en què quan necessitèssim reclutar infermeres o dones de neteja, etc... ens haviem de dirigir a l'alcalde de la població i pagar sense discutir els salaris que ell ens assenyalés.

L'equip del Dr. Broggi va ser enviat al front de Madrid mentre que jo, juntament amb els meus col·laboradors, Josep Pifarré Majoral (cirurgià de l'hospital de Sant Pau) i Jacinto Alonso Pérez del Camino (internista) vam ser destinats a Cabeza del Buey, una vila d'Extremadura en les proximitats de la qual es lliuraven uns combats perquè els franquistes volien defensar el corredor que unia la zona nord amb la zona sud que passava paral·lel a la frontera portuguesa i també volien conquerir Almadén (la mina de mercuri més important d'Europa) i els republicans volien reconquerir les mines de Peñarroya i de Pueblo Nuevo del Terrible. En aquell front es trobava la Brigada número XIII formada predominantment per forces esclaves i hongareses.

El nostre hospital a Cabeza de Buey era un antic col·legi de nenes propietat d'unes monges. A la nostra arribada hi treballava un equip quirúrgic dirigit pel Dr. Eugenio Díaz Gómez un neuro-cirurgià de Madrid molt prestigiós, però massa gran, tenia uns 45 anys i, per tant inadequat per treballar en un hospital de primera línia. A les tres setmanes de la nostra arribada va ser enviat a Murcia i, allí, el Dr. Díaz Gómez va poder portar a cap una magnífica labor.

Vaig quedar sol i vaig poder organitzar aquell hospital a la meua manera. Vaig ensinistrar dos joves de Cabeza del Buey -Blas i Pepe- en el maneig dels autoclaus,

com tallar gassa per fer compreses, etc... i vaig demanar a l'alcalde unes quantes noies per la neteja, la cuina i per fer la bugada.

Vaig disposar d'una infermera alemanya -Käthe- casada amb el Dr. Forgasc que era metge de batalló de la XIII Brigada que em feia les anestèsies amb l'Ombredanne. Disciplinada i afectuosa guardo d'ella una magnífica memòria. El cap de les infermeres era Dorothy Aroha Morris, una neozelandesa seca, de pell apergaminada i d'una edat indefinida, que era coneguda entre el personal espanyol per la "Zanquiú", perquè sempre donava les gràcies en anglès. No puc ometre Pepita Sicília, una infermera madrilenya molt abnegada i fidel que recordo amb gratitud.

En una cambra just a l'entrada d'aquell hospital passaven el matí els metges titulars de Cabeza del Buey al voltant d'una "taula-camilla" sense fer res. Aquella inútil dedicació del seu temps em va estranyar molt. Un dia els vaig dir que els estava molt agraït, però que no volia seguir robant-los el seu temps i, per tant podien dedicar-se a la seva clientela particular.

L'endemà, el més jove em va fer saber que la meua decisió els havia consternat profundament. La raó era claríssima. Els havia robat l'assegurança de llurs vides que perillaven, si deixaven de resultar indispensables. Vaig demanar excuses i vaig prometre parlar amb l'alcalde de la qüestió.

La cuina de l'hospital era pèssima. Davant per davant del "meu" hospital hi havia la "Jefatura" de fortificacions. Estaven instal·lats en la casa pairal d'Adelardo López de Ayala, un dels caps de brot de la revolució de 1868 i que va ser ministre d'Ultramar del primer govern.

Vaig demanar al cap de les fortificacions -un enginyer de mines gallec- menjar amb ells. Ben aviat el comandant i jo ens vam fer molts amics. Un dia li vaig comentar el que m'havia passat amb els metges de Cabeza del Buey i l'actitud profundament servil de l'alcalde, i em va dir el que havia passat en aquell poble.

El 18 i 19 de juliol les forces d'esquerra es van apoderar de la població. Van formar un comitè i van afusellar els rics i els capellans, unes 200 persones més o menys. Però al poble veí -a uns 20 Km- Belalcázar van ser la guàrdia civil i elements de dreta els que van guanyar i van posar a la presó els anarquistes i els elements d'esquerra. La gent de Cabeza del Buey va organitzar una expedició i van "conquerir" Belalcázar. I va passar el de sempre: afusellament de la gent de dreta i formació d'un comitè antifascista. Al cap de dos mesos un comandant de les guàrdies d'assalt es va presentar a l'alcalde de Cabeza del Buey indicant-li que devia enviar a l'Exèrcit els mossos d'unes quintes determinades. L'alcalde s'hi va negar aduint que la gent de Cabeza del Buey ja havia fet la guerra en "conquerir"

Belalcázar i va afegir que si tots els pobles antifeixistes haguessin prè un altre en mans de Franco, la guerra s'hauria acabat. El comandant va intentar convèncer aquells paladins de la guerra contra el feixisme i va perdre el temps. Es més, va haver de presenciar una manifestació de dones i de canalla que davant de la casa on s'hostatjava cridava protestant contra les seves pretensions.

Discretament el comandant va marxar de Cabeza del Buey i a l'endemà va tornar al front d'una companyia de guàrdies d'assalt, va ocupar la població i va afusellar tots els membres del comitè i els seus simpatitzants i a la gent de dreta que s'havia salvat de la primera purga, perquè -deia- aquells elements feixistes havien convençut els imbècils del comitè de negar-se a complir el servei militar.

O sigui que en una població de 18.000 habitants, 500 persones havien estat executades. "Has de comprendre" -em va dir el comandant- el terror que inspira un jovenet com tu -jo tenia 24 anys però aparentava tenir-ne molts menys- amb la graduació de capità i amb una estrella vermella de 3 puntes brodada al braç esquerre, que era el distintiu de les B.I.

Al mes de maig els combats al front van obligar el comandament a instal·lar l'hospital a Belalcázar. Ens vam allotjar a la casa del Dr. Otero (que havia estat afusellat per l'"exèrcit" de Cabeza del Buey) i vam convertir les escoles en hospital.

Les sales estaven plenes de llum i la instal·lació va ser molt fàcil perquè una munió de nens es van cuidar de traslladar pupitres i altre material escolar, somiant en unes vacances anticipades. La nostra estada a Belalcázar va durar fins al final de juny de 1937. Al front hi havia calma i el treball era escàs, si exceptuem un bombardeig aeri de Hinojosa del Duque -una vila veïna- que va comportar tota una nit operant vells, dones i criatures de greus ferides de metralla.

El cuiner que teniem a Belalcázar era horrorós. Un dia no vaig poder aguantar més i en una reunió de tots els oficials em vaig queixar. Algú em va dir que el cuiner era ucraïnès i que ell cuinava com a la seva terra. Jo vaig contestar que se sol parlar de cuina francesa, de cuina xinesa, de cuina espanyola, etc... però que, en realitat, només hi havia dues menes de cuina: la bona i la dolenta. I que jo volia la bona. Després d'aquella protesta la cuina va millorar. L'endemà, per exemple, ens foren servides unes patates fregides magnífiques. Va passar, però que mentre disfrutàvem d'aquell plat va sonar un tret de pistola i un xòfer alemany que s'asseia al meu costat va caure a terra. L'explicació d'aquell "incident" és una mica complicada. Hi havia entre nosaltres una joveneta que s'havia casat amb un dels metges d'un batalló de la XIII Brigada. Aquella noia i una germana seva s'estaven amb nosaltres, en virtut d'un acte de companyonia envers el seu marit. No tenia assignada cap feina i va conèixer un francès, de pell bruna i cabells negrissims i

ondulats que li ensenyava el francès. Però de sobte, va conèixer Fritz, un xòfer alemany, prim i ros, i li van entrar uns desitjos irrefrenables d'aprendre l'alemany.

El cas és que a l'esquerra de Fritz m'asseia jo i a la seva dreta, Roger (el "professor" de francès). Segons sembla, a Roger li va "caure" la pistola sota la cadira de l'alemany, es va disparar i el projectil va penetrar pel perinè i va sortir per un hipocondrí. Malgrat que el vaig intervenir ràpidament, el noi es va morir.

El general Gómez (nom de guerra de Wilhelm Zaiser) un alemany de l'Exèrcit rus, em va demanar un informe, Roger va ser destinat a una altra unitat i la noia va ser enviada a casa seva.

El 28 de juny vam abandonar Belalcázar. Tot el material (autoclaus, làmpara de quiròfan, taula articulada d'operacions, etc...) va ser carregat a un tren que ens va portar a Tembleque. Allí el vam passar a uns camions. Per cert, que la descàrrega i la càrrega la feien uns soldats espanyols i jo els dirigia. La escena la contemplava un inter-brigadista, que es va dirigir a mi i em va dir: "Camarada et felicito. Ets el brigadista al qui he sentit parlar millor l'espanyol (!!).

Els camions ens van portar per l'única carretera (la de València) que accedia al front de Madrid. Era una ruta batuda per l'artilleria nacional, per la que es circulava solament de nit i amb les llums apagades. Durant quatre dies vam anar errant d'un bosc vora El Pardo a San Sebastián de los Reyes i d'allí a Torreldones i d'allí, finalment, a Hoyo de Manzanares.

Hoyo de Manzanares és una petita vila a les estribacions de "la Sierra", on hi havia un Sanatori antituberculós -el Sanatorio Villegas- on vam instal·lar l'hospital. Era un edifici molt apropiat perquè comptava amb un quiròfan, sales i una terrassa orientada a migdia plena de "chaises longues" on et podies estirar, les estones que la feina t'ho permetia. Jo anava a dormir a la caseta del guarda.

La batalla de Brunete va començar el 5 de juliol i es va acabar el 26 d'aquell mes. La "meua" brigada -la XIII- va perdre 1.099 homes. Guardo d'aquella batalla un record horrible. A fi de que el Dr. Pifarré pogués actuar com un equip més se'm va assignar el Dr. Stephan Sinculescu com ajudant. El tercer equip a Hoyo de Manzanares era el del Dr. Romero, un jove metge militar.

El quiròfan treballava dia i nit perquè els tres equips ens turnàvem en jornades de 24 hores. Vaig patir molt. D'una banda, la tensió nerviosa després d'estar operant durant 24 hores era tal, que em ficava al llit i no podia dormir. D'altra part em colpia el trajecte que anava des de la terrassa (on descansava l'estona que preparaven el quiròfan entre operació i operació) a la sala operatòria perquè els ferits ajaguts en lliteres al llarg del corredor esperant ser operats, m'estiraven de la bata dient-me: "A mí primero, doctor!" O la visió de noiets de 17 anys que es posaven a plorar i demanaven la seva mare o bastants interbrigadistes que morien renegant...

Quan vam marxar vam deixar un cementiri amb cent tombes.

Vaig rebre a Hoyo de Manzanares dues visites interessants. Una, del Dr. Frederic Duran i Jordà que em va regalar uns quants flascons de sang conservada... poca cosa, però més que la que em va ser proporcionada pels serveis de transfusió del Dr. Bethune, que va ser nul·la.

L'altre visitant va ser el coronel Xistoff. Era un home simpàtic, gran i gros que parlava un alemany excel·lent el que ens va permetre mantenir l'entrevista sense la nosa de l'interpret. Em va demanar dades estadístiques: quantes ferides per bala de fusell, quantes per metralla, quantes amb orifici d'entrada per davant, quantes per darrera, etc...

Aprofitant dos dies de calma vaig anar a veure a l'Escorial l'amic Dr. Broggi i vaig conèixer al Dr. Quemadas i al Dr. d'Harcourt, que més endavant va ser el cap dels equips quirúrgics. Un altre dia vaig anar a Madrid i vaig dormir a la despesa on s'allotjava el Dr. Eladio Suils i vaig compartir la parca taula del Madrid bloquejat. També vaig passar unes hores en companyia de Consuelo Burell, comtessa de Mata, una professora de Literatura. A ella i al Dr. Suils els vaig conèixer l'estiu de 1933 a la Universitat de Santander on tots hi havíem anat amb una beca.

Als darrers dies de juliol la XIII Brigada delmada terriblement es va sublevar i es va negar a tornar al front. La brigada va quedar dissolta. Jo vaig rebre l'ordre del cap de Sanitat de la Brigada -el comandant Fritz Jensen- d'abandonar tot el material i dirigir-me a Albacete.

Quan hi vaig arribar em vaig personar a la Direcció de Sanitat. Allí em van demanar unes fotografies per a fer-me el carnet d'identitat. Els vaig entregar una foto de feia un any abans de començar la guerra. El Dr. Telge se la va mirar i em va observar amb atenció. Passava que jo, en aquell moment, entre unes diarrees a Belalcázar i els dies esgotadors de Brunete, m'havia demacrat; era un cadàver vivent. Telge em va dir: Camarada, has de prendre unes vacances. Ves-t'en a Barcelona que tinc per a tu un lloc que t'agradarà molt. Jensen i Telge em van explicar el projecte de Benicassim.

A uns 10 Km. de Castelló de la Plana vers el nord hi ha la vila de Benicassim. A la platja a cosa d'un kilòmetre del poble, s'arreglaren en front de la platja una sèrie de "torres" on estiujejava una part de la bona societat valenciana. El clima de Benicassim és excel·lent. Una alta serra -el desert de les palmes- discorre paral·lela a la costa i defensa Benicassim dels vents del nord.

Entre desembre de 1936 i juliol de 1937 les B.I. van ocupar algunes "villes" utilitzant-les com centre de convalescència o de repòs. Però Telge va idear convertir aquell centre en un hospital de reraguarda tan efectiu i útil com havia resultat el complex hospitalari de Múrcia i va encomanar aquesta tasca a Fritz Jensen. Jensen va escollir dos equips quirúrgics: el del Dr. Bedrich Kish i el meu. Havíem de resoldre tots els problemes quirúrgics dels hospitalitzats en un total de 631 llits.

A finals d'agost vaig rebre l'ordre de dirigir-me a Benicassim, amb un ajudant que jo triés, i amb tots els medicaments que pensava necessitaria. El nou ajudant va ser Robert Nogué, un estudiant de Medicina molt manyós que dominava perfectament les tècniques de Böhrer. Els medicaments (éter anestèsic, tubs de clorur d'etil, alcohol de 70°, morfina, etc...) els vaig adquirir a la casa de Vicenç Ferrer.

Totes les "villes" de Benicassim portaven el nom d'algun polític comunista o simpatitzant amb el partit comunista. El "meu" hospital es deia "Alvarez del Vayo" que aleshores era el ministre d'Afers Estrangers d'Espanya. La vida a Benicassim era molt diferent de la de Cabeza del Buey, Belalcázar i sobretot de la de Hoyo de Manzanares. Hi havia poques urgències i podies, per tant, programar-te la feina diària.

Heus ací una jornada a Benicassim. A les 8 del matí ens dirigíem a una "villa" a esmorzar a un menjador reservat als metges i altes graduacions. Allí hi havien instal·lat totes les oficines burocràtiques: la Direcció, l'administració, la pagaduria, la intendència i el comissari polític que era un hongarès -Ferencz- coix, d'aire sinistre, que veia espies a tot arreu. Aquella "villa" s'anomenava "Etat major".

El desdèjuni era un diguem-ne cafè amb llet, pa i una melmelada de taronges amargants -molt del gust dels anglesos- però a força de menjar-ne cada dia vaig acabar per avorrir-la. Acabat l'esmorzar tots els metges ens reuníem en el despatx del Dr. Jensen -el Director- el qual ens trametia les consignes i notícies i després s'obria un diàleg amb tothom que tingués res a dir. Tot aquest diàleg es feia en les tres llengües oficials: el francès, l'alemany i el castellà. Després cadascú anava a la seva "villa".

Els meus col·laboradors eren Stephan Sinculescu, Robert Nogué i la meua esposa - Maria dels Angels- que havia estat una infermera diplomada al Servei d'Urgències de l'Hospital Clínic. Passàvem el matí renovant embenaments de guix, curant ferides i operant.

A migdia tornàvem a l'Etat major per dinar. Tant aquest repàs com el sopar eren francament horribles, perquè ultra la cuina defectuosa sempre menjàvem el mateix: la "viande de singe" dels francesos o la "carne rusa" dels d'aquí. Era una carn de bou triturada i conservada en llaunes i preparada amb una quantitat excessiva de picants, era la carn de campanya de l'exèrcit francès.

Entre els metges vam provar de mantenir un cert nivell científic. Un dia a la setmana celebràvem sessió clínica, consistent en la presentació i comentaris d'algun cas clínic d'interès. Jo vaig procurar imprimir al "meu" hospital la màxima modernitat. La traumatologia es basava en Böhler, excepte en les fractures humerals on preferia el guix toraco-braquial, almenys en les primeres setmanes. Després passàvem a la fèrula d'abducció (vulgarment l'aeroplà).

Les fractures obertes d'extremitat inferior eren tractades amb la cura oclusiva que gairebé tots els catalans aplicàvem. La ferida era netejada quirúrgicament, es reduïa la fractura i tot s'enterrava en un embenat de guix sota una gassa vaselinitzada. Al cap d'uns dies el guix es tacava per les secrecions d'un desagradable olor acre. Però quan es renovava l'enguixat apareixia una superfície granulant sagnant i viva voltada d'una pell blavosa, signe evident de la regeneració cutània.

Les cremades extenses de les que solien ser víctimes els tanquistes eren tractades a l'aire lliure sota una campana de mosquiteres per evitar els insectes. Moltes de les amputacions s'havien de fer de manera circular. Quedava així una enorme superfície cruenta en contacte amb l'apòsit col·locat. Particularment, la primera cura era sumament dolorosa i jo la feia sota una brevíssima i superficial anestèsia general amb clorur d'etil.

Eren molt freqüents les visites de periodistes estrangers que feien fotos dels meus malalts. Altres visitants van ser el President Prof. Negrín i André Marty amb els que vaig intercanviar compliments. Vaig visitar -medicament- al general Walter que patia un enfisema pulmonar.

Ens procuràvem divertir dins de les nostres possibilitats. Un dels divertiments era "bisbaler". Aquest neologisme significava anar a sopar a can Bisbal. Gumersind Bisbal era un català que havia arriscat tot el que tenia construint un hotel: el Voramar. Quan a penes feia uns mesos que funcionava, va esclatar la guerra i Bisbal ho va perdre tot. Però ell era un home molt intel·ligent i ple de coratge.

Va llogar una caseta al poble i al baixos hi va instal·lar una mena de taverna-restaurant on secundat per la seva muller -Amparo- ens servia plats inexistents com un bistec a la planxa, un pollastre rostit o una paella que per uns moments ens feia oblidar la "carne rusa". Però la gran clientela de can Bisbal eren els bevedors inter-brigadistes. L'alcohol era el pecat capital d'aquella gent, que trobava a bon preu allí. El retorn -un Km. de carretera- era dramàtic. Els borratxos la recorrien fent esses i més d'un va ser atropellat en la foscor per un automòbil.

Això em recorda un vell soldat irlandès que patia la més innocent de totes les fractures -una de diàfisi peroneal-. Una tarda el vaig sorprendre sortint d'Alvarez del Vayo amb dues crosses. Era evident que no les necessitava i jo li vaig dir.

"Efectivament, camarada doctor" em va respondre "ara no les necessito però si que em faran falta quan torni de can Bisbal".

Molts de nosaltres estàvem convençuts en aquell moment -hivern de 1938- que el diner "roig" no tenia futur i ens preguntàvem, perquè Bisbal s'escarrassava tant en fer diners d'aquella classe. Quan la guerra es va acabar vam entendre aquell misteri. Bisbal anava comprant amb aquell diner material de construcció: teules, rajoles, maons, que va vendre a preu d'or cobrant amb moneda nacional quan acabà la guerra. Bisbal posseïa a València capital un hotel -l'Alhambra- i un luxós restaurant.

El cercle de les nostres amistats era molt estricte: la meua dona, Nogué, Sinculescu, el dentista Josep Mª Segovia, tres intendants francesos (Henri Milano, Joseph Ferri i Jacques Carrier que s'havia casat amb Pepita Sicília) el violinista Abel Mus i la seva dona Eva Grandes i sobretot el Dr. Domingo Bellido -el metge del poble- i la seva jove i guapíssima esposa Teresa Barrachina.

Hi havia a Benicassim dues menes d'espectacles. Un era un concert setmanal de música clàssica (Rimsky-Korsakoff, Montí, Sarasate, Schubert, etc...) a càrrec d'Abel Mus, acompanyat al piano per la seva germana i al violoncel per un anglès el nom del qual he oblidat.

Però aquest programa era seguit per una minoria tan selecta com reduïda. Com una concessió als que aguantaven badallant aquell concert, un alemany [-Werner-cantava un vibrant himne als tanquistes] " ... las compañías de acero a la muerte van... triunfarán!" i un jueu nord-americà que s'havia deixat créixer la barba per dissimular la cicatriu d'una greu ferida de maxilar inferior cantava el que els passava a una parella d'enamorats "...a los pies de un limonero floreció..." Era el número més aplaudit. També tenia èxit un rapsode valencià que es deia Soriano recitant "La marcha triunfal de Ruben Darío".

De quan en quan s'organitzava un espectacle en un enorme garatge convertit en el "teatre Henri Barbusse". Un dia hi va actuar una ballarina, mostrant-nos el que passaria si els nacionals guanyessin la guerra. Un altre dia una companyia teatral va representar un soporífer drama anti-colonial. Un altre dia el va ocupar un "camarada" que havia anat a Rússia i en contava les innombrables meravelles.

Però aquests espectacles multitudinaris tenien dos "Números" constants. Un era a càrrec de las "Hermanas García" que eren tres germanes guapíssimes i molt estimades de la gent de Castelló de la Plana, perquè eren orfes d'un comissari de policia que va morir perseguint uns delinqüents i també perquè eren molt bones noies. Les tres treballaven d'infermeres i les dues grans ballaven i cantaven cançons gitanes com "Soy de la raza calé y tengo sangre de reyes en la palma de la

mano". L'altre número constant era el cant de la Internacional puny en alt i una col·lecta pel Socorro Rojo Internacional.

Els primers dies de març de 1938 els franquistes van iniciar una ofensiva al front d'Aragó amb la intenció evident d'arribar al mar isolant Catalunya de la resta de la zona republicana. Així va ser; el 15 d'abril van ocupar Vinaròs. L'èxit d'aquella ofensiva era tal que André Marty va ordenar el primer d'abril d'evacuar cap a Catalunya totes les unitats internacionals. La base d'Albacete, i la gent dels hospitals de Múrcia, de Villa Paz i de Benicassim havien de posar-se en marxa immediatament.

Però l'ordre no comprenia els ferits i malalts espanyols, que en tot Benicassim venien a ser el 50%. Al meu director -Fritz Jensen- li vaig dir que tant la meua dona com jo la idea de tornar a Catalunya -a casa nostra- ens encantava, però d'acord amb el Conveni de Ginebra un metge s'havia de quedar amb els seus malalts. Per tant, li proposava quedar-me a Benicassim. Jensen s'hi va avenir i des d'aquell moment vaig deixar de ser metge de les B.I.

Crec que val la pena fer algunes reflexions sobre els inter-brigadistes. Parlem primer dels metges.

Ja he fet referència al Dr. Bedrich Kisch, un home extremadament discret. Més amic era jo del seu germà Egon Erwin Kisch, escriptor i autor d'una història lacrimògena que li havia explicat un jovenet, pagès de les muntanyes del Tirol que jo tenia en tractament a Alvarez del Vayo, afecte d'una gran ferida a la regió lumbar d'on no parava de sortir trossets de fusta, perquè la bomba de mà que el va ferir havia quedat enganxada al mànec de fusta. Aquell minyó per a poder pagar el viatge fins Espanya va portar al mercat la seva vaca.

Crec que una de les ajudants del Dr. Kisch era la Dra. Vessela Wlasta. Altres metges encarregats de "villas" amb convalescents i malalts de Medicina interna eren l'alemany Rolf Becker, el polonès resident a França Saul Trocki (pronunciat Trostski), el iugoslau Djura Mesterovic, el suís Guy Masson, un home ja una mica gran i taciturn, Joan Jancu (un jueu romanés). Menció especial mereixen Dobra Klein i Fritz Salomon.

Dobra era polonesa, però vivia a Txeco-Eslovaquia. Era jueva i la seva bellesa es veia aminorada per una incipient obsessió. Jo la recordo amb afecte per dues coses. Una perquè li vaig donar carabasses quan em va proposar... que jo em fés del partit comunista i l'altra per la tragèdia que li va tocar viure primer al camp de concentració d'Auschwitz i després a la presó sotmesa al vergonyós procés els personatges més destacats del qual van ser Clementis i Slansky.

Fritz Salomon era un jueu que exercia la medicina en un dels barris perifèrics de Berlín. Va prendre part com tinent-metge en la Guerra mundial 1914-1918 i aquest "mèrit" li valgué que el règim nazi no el molestés en els primers temps. Però més tard va haver d'exiliar-se a Txeco-Eslovàquia on malvivia de l'ajut del "Socorro Rojo Internacional". A l'hivern de 1938 li van dir que anés a Espanya on trobaria un llit i un plat a taula.

L'home deuria tenir uns 50 anys quan va arribar a Albacete. Massa gran per a enviar-lo a un batalló, el van adreçar a Benicassim on el van encarregar d'una "villa" de convalescents. Salomon era més aviat poca cosa, científicament parlant, i des del punt de vista polític no tenia ni idea de la realitat en la que vivia.

Ja m'he referit a Jensen i a Telge. He de mencionar -entre els meus superiors- Oscar Goryan, un hongarès cap mèdic de la 45ª Divisió a la que, durant la batalla de Brunete, estava adscrita la XIII Brigada. El director del complex de Benicassim va ser Jensen, menys durant uns mesos en què va marxar d'Espanya.

La Direcció la va ocupar aleshores Desider Tallenberg, un jueu txec, molt simpàtic i molt intel·ligent, que havia estat sempre l'adjunt de Jensen. Es molt il·lustrativa, per a entendre com anaven les coses dins del partit comunista, la història de la seva dimissió del càrrec de Director de Benicassim.

Un dia en la reunió al despatx del Director al matí, Tallenberg va començar dient: "Ich bin ein Verbrecher". Jo, que em cuidava de traduir de l'alemany al castellà el vaig mirar sorprès i li vaig preguntar: "Soll ich das Wort Verbrecher übersetzen?" (Dec traduir la paraula "criminal"?). Em va dir que sí i quan tots els que entenien el castellà em van sentir es van mirar extranyats.

Tallenberg tenia l'hospital bastant plé i va decidir demanar un tren-hospital que s'emportaria un bon nombre d'internats. Quan el tren va arribar la evacuació no estava preparada, i se'n va entornar buit. S'havia perdut el temps i el carbó esmerçat. Per això s'acusava i deia que era un criminal. Va dimitir. El van enviar al front i Jensen va tornar a dirigir el complex hospitalari. La similitud entre allò i els grans processos que muntava, primer, l'Stalin i, després els demés partits comunistes, era evident.

Per acabar aquest capítol m'ocuparé dels falsos metges. Per Benicassim en van desfilars dos. Un era un alemany que el director el va presentar com neuro-psiquiatra, animant-nos a sotmetre-li malalts amb simptomatologia neurològica. Jo el vaig demanar que estudiés un ferit cranial que jo tenia a Alvarez del Vayo. L'home li va fer una exploració teatral i em va deixar anar una parrafada molt confusa. Jo, la veritat, m'ha costat sempre molt seguir el llenguatge dels psiquiatres i com que aquest era alemany no em va extranyar gaire aquell discurs tan espès.

Al cap d'uns dies aquell neuro-psiquiatra era el que parlava en la sessió científica setmanal. Va dissenyar cosa de mitja hora i va ser bruscament interromput pel Dr. Rolf Becker que, indignat, li va dir que tot el que deia era simplement copiat d'un

tractat alemany de neurologia que va posar sobre la taula. Es va demostrar que era un farsant i va anar a parar a la presó.

L'altre era un estudiant de medicina de primer any. Es deia Joan Pagès i s'havia enrolat en un batalló (crec que el Juan Marco) que va ser incorporat a la XIII Brigada. Estant en el front vora Valsequillo (era el front pròxim a Cabeza del Buey) la seva posició va ser envoltada pels nacionals. En el tiroteig van morir el tinent i dos sargents. L'únic oficial era ell. Es va dirigir als soldats que quedaven i els va dir: "Muchachos estamos copados. El que tenga cojones que me siga" i tirant bombes de mà a tort i a dret va trencar el bloqueig i va salvar tota la gent.

Uns quants dies després a la masia on ell tenia el "puesto de socorro" va caure una bomba d'aviació. La casa va quedar destruïda, però ell i un practicant van quedar miraculosament il·lesos. Es van mirar l'un a l'altre i van esclatar a riure en veure's amb la cara negra de pols. Era un riure compulsiu i histèric.

Jensen que el respectava molt pel trencament del bloqueig, va decidir que vingués a passar uns dies a l'hospital, esperant que ben aviat es refaria totalment. Però no va ser així. Només sentir el remor d'un avió, del pobre Pagès s'apoderava un terror teatral. I cada vegada estava pitjor.

Jo vaig parlar amb Jensen fent-li veure aquella situació especial. Li vaig dir: "Quan tu i jo sofrim un bombardeig aeri passem por, però al cap d'una estona tornem a ser el d'abans. Això és una "avionitis", una mena de malaltia aguda de la que ens curem ràpidament. Però en Pagès té una "avionosis", és a dir una malaltia degenerativa de la que cada dia està pitjor. Li vaig proposar que es quedés a Benicassim. Se'l va encarregar d'una "villa" de convalescents.

Un dia Robert Nogué em va portar unes històries clíniques fetes pel "Dr. Pagès". Els diagnòstics eren "enemia" o "divilidad" i altres rucades. El vaig cridar i em va confessar que era un estudiant i jo li vaig dir que, pretextant una malaltia se n'anés cap a Barcelona, que les B.I., s'oblidarien d'ell. Acabada la guerra em va venir a veure a casa meua i em va explicar que es va incorporar a una unitat que durant la campanya de Catalunya va ser feta presonera per unes fletxes italianes. Als italians els va dir que era metge i va acabar la guerra servint com a metge a aquella unitat.

Parlem, ara, dels interbrigadistes com malalts. Almenys, els meus malalts de Alvarez del Vayo podien classificar-se en tres categories: els aristòcrates, els burgesos i els proletaris. Els aristòcrates eren els nord-americans i els anglesos. Es queixaven de tot. Del menjar, de la neteja, de les atencions de les infermeres. Sortosament tenien el seu hospital a Villa Paz i jo els enviava allí el més de pressa possible. Aquesta situació venia agreujada pel fet que a Benicassim hi havia un comissari polític nord-americà que, d'amagat meu els portava tabac, caramels i productes de perfumeria, concitant la ira dels companys de cambra que no rebien res.

Els anglesos eren molt semblants però es feien perdonar pel seu sentit de l'humor i la bona educació (les "manners"). Els burgesos eren els francesos, els alemanys, els belgues, etc... Els proletaris eren els balcànics. Minaires polonesos que treballaven a les mines del nord de França, muntanyencs de Sèrbia, etc... No he vist gent més soferta i més coratjosa davant els sofriments i la mort.

Això ens porta a considerar les moltes classes de gent que s'enrolaven a les B.I. Alguns eren soldats professionals. He conegut gent que havien fet la guerra del Chaco i que parlaven d'anarse'n a la Xina quan la guerra d'Espanya s'acabés. Altres eren autèntics idealistes que havien vingut a Espanya a alliberar-la del feixisme. Entre els oficials abundava el polític que venia per fer mèrits polítics. Era evident que qui tornava a França, o a Holanda amb uns galons, tenia preferència per a figurar en les candidatures per regidors o per diputats o per formar part del buró directiu del partit comunista.

També eren nombrosos els alemanys i els italians procedents de l'exili. Per acabar hi havia un grup d'anglesos i nord-americans que solien ser xòfers d'ambulàncies. No estaven adscrits al partit comunista i eren a Espanya per pur esperit d'aventura. Somiaven guanyar un premi amb alguna "short-story" o en deixar bocabadats els seus veïns o als seus nets.

Final. Mentre estava a Benicassim el SIM em va detenir. Em van portar a Castelló i allí el cap -un antic periodista Don Vicente Rodríguez de Murviedro- em va dir que ell tenia la impressió que es tractava d'una confusió, que tenia ordre d'enviar-me a Barcelona, però el cotxe estava espatllat però confiava disposar-ne ben aviat. Mentrestant no em va enviar a la presó, si no que em va instal·lar en un dormitori del mateix local del SIM.

Tot es va aclarir en qüestió de minuts d'arribar a Barcelona. Durant el viatge de retorn vaig preguntar a l'agent si havia interrogat malalts de la "Villa Alvarez del Vayo" i com que em va dir que sí, li vaig preguntar el que havien dit de mi. "Que es Vd. una eminència".

Després he comprovat que els altres metges estrangers també pensaven així. Almenys, una persona tan intel·ligent com Jensen m'ho va demostrar dient-me sempre que em donava una ordre d'evacuació que retingués els malalts no transportables i els que científicament em poguessin interessar.